

**- НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**- ВЕЋУ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ ПРАВНО-ЕКОНОМСКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 13.11.2014. године именована је Комисија за оцену докторске дисертације „**Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године**“, кандидата **мр Реље Жељског**, у саставу: проф. др Зоран Крстић, проф. др Миленко Крећа (Правни факултет Универзитета у Београду) и проф. др Драган Симеуновић.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научном већу Факултета политичких наука подноси следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Мр Реља Жељски је рођен 12.10.1982. године у Врбасу, Република Србија.

Образовање:

- Одбрањена магистарска теза „Србија и Русија у револуцији 1848-1849. године“, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду (2010), ментор проф. др Душко М. Ковачевић
- Професор историје, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду (2005)

Важнији радови:

- Историографија о односима Русије и Српског националног покрета у револуцији 1848-1849. године, *Истраживања*, бр. 18, Нови Сад, 2007, стр. 189-204;

- Русија и Српски национални покрет у револуцији 1848-1849., *Српски народни покрет 1848-1849.*, Завичајно друштво „Стара Бешка“, Бешка, 2008, стр. 43-86;
- Две биографије знаменитих Срба, објављене у *Српском биографском речнику*, Матица српска, Нови Сад, 2010;
- Српско-руски односи од фебруара до септембра 1848, *Шумадијски анали*, бр. 7, Крагујевац, 2012, стр. 137-151.
- Вестник великой войны – загадка или дилемма имени Гаврило Принципа, *Русский авангард и война*, Филологический факультет, Белград, 2014, стр. 5-12.

Награде и признања:

Четири Изузетне награде Универзитета у Новом Саду (2002-2005. године);
 Најбољи студент Универзитета у Новом Саду 2005. године;
 Најбољи студент Филозофског факултета у Новом Саду 2005. године;
 Награда Извршног већа АП Војводине 2006. године;
 Октобарска награда општине Врбас 2006. године.

Професионално ангажовање:

- Влада Републике Србије (2007-);
- Академија за националну безбедност (2013-).

Области научног интересовања: 1) политичка теорија; 2) политичко насиље;
 3) безбедност; 4) међународни односи и дипломатија; 5) политичка аналитика.

Језици: активно знање енглеског и руског језика.

Оцена Комисије након увида у важније кандидатове радове:

Кандидат је у побројаним важнијим и обимнијим радовима на српском и руском језику, објављеним у научним часописима и зборницима обрадио, у нас недовољно научно истраживану, тему српско-руских односа у грађанској револуцији 1848-1849.

године, као и питање природе и позадине акта политичког насиља који је Гаврило Принцип починио у Сарајеву 1914. године. При томе се посебно фокусирао на проучавање политичких, економских и других узрока и последица примене различитих манифестних облика насиља у међународним односима у Европи током 19. и почетком 20. века. Радови су написани у складу са високим стандардима савремене политикологије и историографије, опремљени су адекватном научном апаратуром, а при њиховој изради су коришћени темама у потпуности примерени научни методи и, што је најважније, њихово стварање има и изражену научну и друштвену оправданост. Отуда Комисија после анализе кандидатових важнијих и обимнијих радова даје позитивну збирну оцену, посматрајући их истовремено и као једну врсту доказа да кандидатова докторска дисертација представља највишу тачку у његовом дугогодишњем континуираном научном раду у области изучавања основних и сложених облика политичког насиља.

Краћи кандидатови радови стручног карактера нису узети у обзир приликом доношења ове оцене.

Докторски рад кандидата мр Реље Жељског, под насловом „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“, изузев апстракта и кључних речи на српском и енглеском језику на 4 странице, садржи 327 страница текста стандардног формата, од чега: (1) Увод - 19 страница, (2) прво поглавље „Одређење појма политичког насиља“ – 67 страница, (3) друго поглавље „Појавни облици политичког насиља на Северном Кавказу“ – 187 страница, (4) треће поглавље „Супротстављање политичком насиљу на Северном Кавказу“ - 23 странице, (5) Закључак – 8 страница, (6) Литература - 23 странице. У циљу кохерентног, систематичног и прегледног излагања резултата добијених током научног истраживања, три централна дела рада су подељена на укупно 22 мања сегмента. Докторска дисертација представља заокружену логичку целину у научном, стручном и методолошком смислу. Текст дисертације је настао као резултат увида у 284 библиографске јединице и садржи 922 фусноте.

Увидом у евиденцију Факултета политичких наука и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ утврђено је да до сада у нас није брањена докторска дисертација под истим насловом.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације мр Реље Жељског „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“ односи се на изучавање узрока и корена, природе, врста, основних и сложених манифестних облика, динамике, општих карактеристика и регионалних особености политичког насиља на Северном Кавказу, имајући у виду да је у питању подручје које, као и у ранијим епохама, у савременом тренутку представља поприште континуираног и интензивног испољавања разноврсних форми овог политичког феномена, што читав регион доводи у стање перманентне нестабилности, а поред унутрашњих проузрокује одређене негативне последице и на међународном плану.

Почетна намера кандидата да из мултидисциплинарног, али превасходно политиколошког угла истражи, изврши научну дескрипцију и објасни утицај свеукупне политичке, социјалне, економске и безбедносне ситуације на Северном Кавказу с краја 20. и почетком 21. века на појаву и интензитет политички мотивисаног насиља на овом подручју, исказује се након увида у завршени рад као сасвим друштвено оправдана и научно валидна будући да је предмет дисертације коју је урадио кандидат мр Реља Жељски један од значајнијих проблема у домену истраживања и објашњења политичке науке на тему политичког насиља на постсовјетском пространству, који, посебно у нас, није довољно изучен.

Тема дисертације „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“ припада групи сложених темата, како по броју чинилаца и сегмената, тако и по њиховој разноврсности. Из увида у урађену дисертацију Комисија закључује да се кандидат при обради ове теме сусрео са свим тешкоћама избора парадигматског приступа и премиса и да је тај изазов успешно пребродило тако што се током истраживања трудио да на конкретним примерима потврди теоријску поставку према којој су положај, структура и интереси појединих супротстављених друштвених група, али и различита интересна оријентација више фракција-подгрупа унутар исте групе, те противречности које отуда произилазе, представљале основе и корене политичког насиља на Северном Кавказу, коме је најчешћи узрок сукоб интереса и потреба, које се не морају испољити као политичке, али су увек друштвене. Као што се да видети из

дисертације, кандидат је свој истраживачки проблем схватио динамички, као мултидимензионални процес испољавања основних и сложених облика политичког насиља који се често међусобно преплићу, једни друге условљавају и перманентно мењају своје изразе и варијабле.

Вишеструка сложеност предмета научног проучавања захтевала је од кандидата детаљно изучавање његове структуре, као и специфично истраживање аналогних појава и процеса у другим кризним жариштима широм света, како би идентификовао заједничке карактеристике и одређене законитости у њиховом испољавању, што је било неопходно за вршење адекватних научних уопштавања. Кандидат је предмет свог теоријског истраживања у овој дисертацији схватио и сагледао као сложену политичку појаву са израженом димензијом нелегалности, као и директне или потенцијалне друштвене опасности, те је сходно томе применио релевантне методе њеног проучавања, како са становишта сазнајних, научних и научно-истраживачких захтева развоја науке, тако и са становишта искуствене применљивости у пракси.

У постојећој политиколошкој, безбедносној, историографској, методолошкој и социолошкој литератури, и поред великог броја научних радова објављених на сличне теме у Руској Федерацији, али и у другим државама, не постоји публикована синтеза у којој су истовремено проучени сви аспекти политичког насиља на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године. Већина досадашњих објављених и доступних сазнања су углавном парцијална и превасходно разматрају тек један од аспеката, при чему најчешће обухватају само поједине облике политичког насиља, односно насиље почињено на делу територије овог региона (обично је реч о Чеченској Републици) или насиље које се манифестовало током Првог (од 1994. до 1996. године) или Другог чеченског рата (од 1999. до 2009. године). Интегрални приступ који обједињава све аспекте је редак у постојећој литератури, те је битан задатак и циљ за кандидата представљало откривање могућности за формирање свеобухватног приступа оригиналном истраживању и систематизацији постојећих савремених теоријских концепција и емпиријских ставова о политичком насиљу на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године одговарајућим научним методама, што је кандидат и постигао. Таквим приступом кандидат је своју, без сумње оригиналну идеју и материјализовао у форми дисертације чиме се битно допринело објашњењу констатованог научног проблема и омогућило његово боље

разумевање као друштвеног проблема.

Циљеви дисертације проистичу из претходно дефинисаног предмета истраживања, а засновани су на актуелним и научно утемељеним сазнањима о самом предмету. На основу претходно изложених разматрања могу се одредити *научни* и *друштвени* циљеви дисертације, усмерени на проучавање бројних и разноврсних примера политичког насиља на Северном Кавказу и коришћење добијених научних резултата за нова теоријска уопштавања.

Остварен *научни циљ* ове докторске дисертације је веома иновативна научна дескрипција узрока и корена, као и свих врста, затим основних и сложених облика политичког насиља на Северном Кавказу, на основу чега су створени услови за њихову свеобухватну анализу, засновану на општеприхваћеним теоријским поставкама. Тиме су првенствено створени услови за систематизацију досадашњих сазнања о политичком насиљу на овом подручју, али и за вршење детаљне класификације свих релевантних елемената и специфичних околности које су доводиле и тренутно доводе до његовог испољавања. Досезање примарних научних циљева дисертације је значајно допринело и анализи и систематизацији резултата истраживања о политичком насиљу уопште, улози страног фактора у спровођењу прикривених-субверзивних активности усмерених на изазивање и инструментализацију новог политичког насиља, средствима и методима војних и полицијских структура и специјалних служби фокусираних на његово сузбијање, као и помацима који су на том пољу до сада постигнути. Осим тога, оваквим приступом су створени услови за евентуалну предикцију праваца даљег развоја феномена политичког насиља на Северном Кавказу.

Постигнут *друштвени циљ* овог докторског рада је вишеслојан и вишеструк, и превасходно је садржан у задовољавању потребе за дубоким, широким и студиозним приступом оцени постојећих и потражи за новим знањима о политичком насиљу на Северном Кавказу, узимајући у обзир његове опште и специфичне карактеристике, као и за препознавањем околности у којима настаје, идентификовањем форми његовог испољавања и метода које користе носиоци-субјекти насиља како би остварили своје интересе. Такође, друштвени циљ рада је указивање на политичке, економске, безбедносне и друге последице политичког насиља у овом делу света, које се, осим на унутрашњем, у одређеној мери манифестују и на међународном плану.

Израдом докторске тезе на тему „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“ кандидат мр Реља Жељски је потврдио претпоставку да је реч о оригиналној идеји значајној за развој политичке науке и њену примену, односно за развој научне мисли уопште, потврдивши уједно тиме и друштвену и научну оправданост истраживања и израде докторске тезе на ову тему.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Увидом у рад Комисија је дошла до закључка да је кандидат својим истраживањем потврдио своју генералну хипотезу од које је пошао приликом истраживања политичког насиља на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године – да су у овом региону, почев од деведесетих година 20. века, испољени или се и тренутно испољавају сви основни и сложени облици политичког насиља, посматрани и тумачени било у ужем, било у ширем теоријском и практичном смислу. Оваква ситуација је настала као резултат дубоких, трајних, вишедимензионалних, потискиваних и неефикасно превазилажених друштвених противречности и антагонизама, присутних на Северном Кавказу током читаве његове модерне политичке историје, укључујући, са одређеним модификацијама и раније непознатим или слабије израженим појавним облицима, и најновије доба.

Прва посебна хипотеза која је потврђена у раду јесте да је дуготрајна политичка криза на Северном Кавказу, појачана свеопштим економским колапсом и неделотворним вршењем функција централних власти, пресудно утицала на стварање друштвене климе у којој учесници у политичком животу, без обзира на којој страни и у којој позицији (супериорној или инфериорној у односу на противника) се у том тренутку налазе, брзо и лако посежу за политичким насиљем, сматрајући га најјефикаснијим средством за остварење партикуларних интереса, најчешће опречних са интересима других друштвених групи и појединаца.

Друга посебна хипотеза у целости наглашава да политичко насиље на Северном Кавказу, а нарочито његови сложени облици, нису акт моћи, односно израз воље и интереса појединаца, већ широких друштвених група – колективитета, укључујући и читаве народе. Ови интереси су у одређеним случајевима били испреплетани са

стратешким, политичким, економским и војним интересима других држава, због чега су неретко инструментализовани од стране спољног фактора, превасходно кроз деловање обавештајних система појединих држава, што ову проблематику ставља у међународни контекст и даје јој нову, комплексну политичку и безбедносну димензију.

Треће, у раду се потврдило да је кандидат основано пошао и од посебне хипотезе о присуству изражене националне и верске компоненте у политичком насиљу на Северном Кавказу, које се од стране инспиратора и идеолога насилних поступака најчешће злоупотребљавају као ефикасно средство за мотивисање широких, пре свега нижих друштвених слојева, да се спровођењем радикалних чинова, често по цену губитка живота, ставе у функцију остварења крајње профаних интереса мањих друштвених група, па чак и моћних и утицајних појединаца.

У раду је валидном аргументацијом потврђена и четврта посебна хипотеза о постојању заједничких интереса и веза између појединих субјеката политичког насиља на Северном Кавказу и носилаца других облика друштвено непожељних и противзаконитих активности, међу којима се издвајају међународне организоване криминалне групе, укључене у производњу и трговину наркотицима, пролиферацију оружја, трговину људима и друга тешка кривична дела.

Побројане посебне хипотезе представљају адекватан истраживачки оквир у коме је кандидат верификовао и употпунио научна сазнања о феномену политичког насиља уопште, а посебно на подручју Северног Кавказа у савременим околностима. Истовремено, изношењем валидних ставова о овој проблематици, кандидат је успео да кроз непосредно научно истраживање засновано на доступној референтној стручној литератури и пробраним изворима – примарним документима и другој грађи, као и на примеру реалности кретања политичких процеса у унутрашњим и спољнополитичким токовима, систематизује досадашња сазнања о политичком насиљу на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године.

Комисија констатује да је кандидат уз главну научно потврдио и све своје посебне хипотезе на ваљан истраживачки начин.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Кандидат је тако замислио структуру докторске дисертације да она обухвата поред уводних разматрања и закључка још три дела - тематске целине, при чему је први део подељен на два, други на петнаест, а трећи на три мања сегмента.

У уводним разматрањима кандидат је одредио проблем и предмет свог истраживања, изложио циљ, методе и друштвени и научни значај истраживања, као и хипотетички оквир, и образложио је друштвену оправданост истраживања. Уводна разматрања садрже и оперативне дефиниције низа основних појмова који су коришћени у дисертацији.

На почетку првог дела рада под називом „Одређење појма политичког насиља“ фокус истраживања је усмерен на анализу достигнућа савремене политичке науке на дефинисању појма и истраживању проблема политичког насиља, као и других, с њим повезаних појмова, попут моћи, силе, ауторитета и власти, како би се створио неопходан теоријских оквир за даље истраживање теме политичког насиља. Највећа, условно речено, тешкоћа у овом делу докторске дисертације, односила се на теоријско разграничење значења ових политиколошких термина, а све у склопу научног истраживања у контексту поимања суштине политичког насиља на Северном Кавказу. С обзиром на сличност датих термина, детаљно се морала одредити њихова појмовна разлика, не само ради теоријско-аналитичког критеријума, већ и због дефинисања бројних објашњења, првенствено у политиколошким, али и у другим друштвеним наукама. Стога је кандидат исправно поступио тако што је одређењу ових појмова пришао са најширег могућег становишта – политиколошког, антрополошког, социолошког, економског и историјског, између осталог и како би установио стваран утицај феномена политичког насиља на актуелне геополитичке процесе, пре свега у региону Северног Кавказа.

У наредном сегменту овог дела дисертације детаљно је истражен проблем повода, основа и узрока политичког насиља, при чему је посебна пажња посвећена питању да ли су агресивност и потреба да се има непријатељ укоренењени у самој човековој природи, или га временом одређени друштвени ставови и лична искуства уверавају да је насиље као средство корисно за остваривање одређених интереса. На основу проучавања богатог

емпиријског материјала о конкретним примерима политичког насиља, кандидат је дао конкретан научни допринос истраживању ове теме тако што је недвосмислено установио и детаљно објаснио да се у корену бројних насилних аката на Северном Кавказу може уочити свих дванаест узрока овог политичког феномена, које је још осамдесетих година 20. века формулисала српска политикологија – оштра супротстављеност, недовољност остваривања или немогућност стварног изражавања интереса великих социјалних група; недовољна способност афирмативног организовања и спровођења власти; недовољна организованост привредног система; изразите социјалне разлике; распрострањеност и полулегалност друштвено негативних појава, као што су корупција, „везе“ и сл.; несузбијање, некажњавање или толерисање тих појава (обавезно подстиче на манипулације једне, а смањује веру у систем код других); могућност јавног и сталног деловања антисистемских снага; постојање снажних антисистемских организација или институција; стална и снажна политичка, материјална или војна подршка извана противницима система, који се налазе у земљи; разноврсно, економско, политичко и војно подривање система извана из више праваца; сукоби политичке елите и интересних група у врховима политичког апарата једна земље; неконтролисане, недовољно поуздане или политичком врху недовољно привржене војне снаге и безбедносне структуре.

Кандидат с тим у вези износи став да се ови узроци веома ретко испољавају изоловано, односно независно од других узрока. На основу тога закључује да је исправно становиште по коме се одређени узроци третирају као доминантни – примарни, док се мање изражени или мање важни узроци узимају у обзир и вреднују у складу с њиховим значајем за схватање и тумачење одређене политичке појаве и ситуације. Кандидат је такође у овом делу, полазећи од премисе да је у истраживаном периоду за Северни Кавказ била карактеристична тзв. спирала насиља, успешно проникао у суштину и на научним основама објаснио узроке појаве узвратног, односно реактивног насиља уопште, а нарочито на овом подручју.

Завршни сегмент првог дела дисертације је посвећен врстама и типологијама политичког насиља. Констатујући да су критеријуми класификовања, типологије и погледи на порекло и функцију политичког насиља многобројни и истовремено битни за правилно поимање суштине теме дисертације, кандидат је навео и објаснио суштину више од двадесет класификација, чиме је у значајној мери проширио корпус критеријума

који се најчешће користе у домаћим политичким наукама. У складу са методолошким оквиром обрађиване теме, акценат је стављен на класификацију према *садржају*, која подразумева постајање физичког и психичког политичког насиља, најчешће манифестованог кроз претњу силом, као и на поделу према *начину вршења*, односно *усмерености вектора испољавања*, која подразумева постојање директног и индиректног политичког насиља. У делу рада који се односи на индиректно политичко насиље, сходно потребама истраживања, начињен је садржајан осврт на проблем испољавања структуралног насиља, које нема конкретно одговорног актера, већ представља стварање одређених социјалних услова (социјалних система, структура) у којима долази до ограничавања и нарушавања интереса и потреба људи. Осим тога, по значају се издваја и део посвећен класификацији према *областима друштвеног живота у којима се испољава*, где се указује на постојање економског, правног, информационог, идеолошког и културног насиља, што је кандидат илустровао примерима повезаним са збивањима у региону Северног Кавказа.

Други, уједно и централни део рада под називом „Појавни облици политичког насиља на Северном Кавказу“ почиње освтом на историјат овог феномена у датом региону, будући да су све етапе његовог историјског развоја биле обележене метежима, унутрашњим размирицама и сукобима с другим народима, праћени непремостивим неповерењем аутохтоног становништва према скупинама које су касније насељаване на ово подручје, а нарочито према Русима, што је представљало једну од важних основа интензивног и разноврсног политичког насиља у периоду од 1994. до 2009. године.

Трагајући за историјским коренима насиља, кандидат је дошао до синтетичког и у значајној мери оригиналног закључка да је један од кључних покретача међунационалних сукоба на читавом Кавказу, а пре свега у Чеченији, родовска (тејповска) организација друштва, заснованог на породично-клановском јединству и исконском императиву да се на напад усмерен на сроднике и саплеменике одговара искључиво крвном осветом, а традиционалне вредности по сваку цену чувају од спољних утицаја. У том контексту акценат је стављен на модерно доба, нарочито на завршну фазу Другог светског рата, у коме су поједини севернокавказки народи били подвргнути масовним стаљинистичким репресијама, у чему кандидат види један од кључних повода за ескалацију насиља од почетка деведесетих година 20. века чији су

субјекти били представници тих народа, а објекти махом руско домицилно становништво.

У оквиру осврта на историјат политичког насиља на Северном Кавказу обрађен је и утицај радикалног исламизма на ескалацију ове појаве, уз образложење да је у другој половини осамдесетих година 20. века ислам ушао у све поре друштвеног живота, као и да су покушаји синтезе религије и национализма у овом региону, аналогно сличним појавама широм света, укључујући и подручје бивше СФРЈ, довели до тога да се значајан део становништва препусти апсолутној исламизацији и постане присталица насилног преузимања власти и увођења шеријатског права. Наиме, истакнуто је да је са слабљењем атеистичког комунизма у социјално-политичком животу заједнице, религија у слабо развијеним државама насталим распадом СССР-а, слично као и на тлу неколико република бивше СФРЈ, вршила функцију инструмента друштвене консолидације и политичке мобилизације, коришћеног подједнако и од владајућих структура и од опозиције, те да је већ сама способност да мобилише људе на политичко деловање чинила религију потенцијално конфликтогеним фактором.

При томе треба имати у виду, сматра кандидат, да се конфликтни потенцијал амалгама насталог сједињавањем религије и политике посебно манифестује у вишенационалним и мултиконфесионалним срединама, у које свакако спада и Северни Кавказ. Истовремено, кандидат је правилно антиципирао и да би било погрешно поистоветити све муслимане са екстремистима, констатујући да традиционални ислам у Руској Федерацији и данас представља незаобилазан фактор стабилности и средство одвраћања муслимана од сепаратистичких, националистичких и фундаменталистичких тежњи.

У наставку дисертације су истражени основни облици политичког насиља, почев од *претње силом* као форме индиректног насиља које се врши без директне употребе силе, *принуде* и *притиска*. Кандидат наглашава да се од почетка сукоба на Северном Кавказу у широким размерама манифестовао специфичан облик принуде – отмице људи у циљу добијања откупа и коришћења робовске радне снаге. Потом је обрађен основни облик *психофизичко злостављање – мучење*, уз посебан осврт на једну од његових најфреквентнијих манифестација – силовање девојака и жена, која су, за разлику од других видова овог облика злостављања, у већини случајева забележених на Северном

Кавказу имала и политичку конотацију, пошто су коришћена као крајње брутално средство за застрашивање руског становништва, односно као средство принуде с циљем изазивања и убрзавања њиховог егзодуса из региона.

Даље, у склопу овог поглавља обрађен је аспект *политичких убистава и атентата*, уз јасно прављење дистинкције између ове две појаве, будући да атентат представља угрожавање живота неке релативно важне политичке личности, односно један специфичан насилан начин извршења или покушаја политичког убиства. У наставку је теоријски простор дат и проучавању *диверзија*, где је кандидат указао да се у руској литератури посвећеној политичком насиљу на Северном Кавказу често ставља знак једнакости између диверзија и терористичких напада, као и да се за одређене манифестације насиља које у себи садржи карактеристике оба облика користи израз диверзионо-терористичке активности. Такође, кандидат се осврнуо и на појаву да се диверзије, као и партизански начин вођења борби, у руској литератури називају и „мали ратови“, будући да као основни облик политичког насиља представљају један од саставних елемената, а повремено и феномен који прераста у партизански рат као сложени облик.

У наредном сегменту другог поглавља дисертације акценат истраживачких активности је био усмерен ка теоријском изучавању сложених облика политичког насиља, као што су *насилни протести*, међу чијим узроцима се издвајају економски фактори, јер су протести много чешћи у периодима економске кризе него у доба просперитета друштва. Затим су обрађене *побуне, нереди и немири*, при чему су јасно истакнуте разлике између последње две категорије, будући да, у односу на нереди, немири имају виши степен организованости и већи број сталних учесника, већи територијални и садржајно-акциони обим, време трајања, трајност мотива и интереса који их покрећу, планирање, јасније циљеве, итд. Кандидат такође у циљу аргументовања ове тезе наводи да су нереди ужи појам од немира, као и да могу представљати њихов увек потенцијални саставни део.

У складу са савременим токовима политичких наука и друштвеном реалношћу севернокавказског региона, кандидат је у делу дисертације посвећеном сложеним облицима политичког насиља минуциозно истражио већину релевантних теоријских и практичних аспеката тероризма. Полазећи од закључка да је реч о једном од

најфреквентнијих појмова у политиколошким радовима, публицистичким текстовима, медијима и свакодневном неформалном дискурсу, али да га је упркос томе веома тешко дефинисати, извршена је компаративна анализа и критички осврт на она одређења за која је кандидат проценио да могу допринети превазилажењу наведених потешкоћа.

Зарад објашњења ширег контекста овог политичког феномена, истакнуто је да се свет после завршетка хладног рата, уместо да уђе у период хармоничних међународних односа и мирне коегзистенције држава и народа, суочио са транснационалним тероризмом као новим прворазредним безбедносним изазовом, који је запретио да озбиљно дестабилизује друштено-политичке прилике на глобалном нивоу. Наступио је период кризе постојећег политичког система у чијој основи се налазе националне државе, што су поједине радикалне организације и групе покушале да, примењујући терористичке методе као инструмент борбе, искористе како би спровеле дугорочну стратегију чији је циљ реализација алтернативног пројекта новог светског поретка, заснованог на исламу и без јасно изражених националних атрибута. Пажњу привлаче и концепције према којима тероризам представља једну од манифестација конфликта постиндустријских и традиционалних друштава, изазваних неспособношћу друге групе да се адаптира динамичном процесу глобалних промена.

У наставку излагања о овом облику политичког насиља, кандидат је анализирао узроке експанзије савременог транснационалног тероризма, апострофирајући пресудан утицај две групе фактора – у првом реду научно-технички прогрес, односно „демократизацију“ технологије, због чега су комуникациони системи, превасходно интернет, и оружје за масовно уништење постали веома јефтине и доступни готово свакоме ко пожели да их поседује, а затим корените промене у мотивима и начину организовања терористички група. Наиме, средином 20. века терористи су најчешће имали конкретне политичке циљеве, повезане са свргавањем одређених режима, отцепљењем територија и сл., при чему су нечувено сурови и жестоки напади били реткост. Међутим, крајем 20. века основни циљ већине терориста постао је много шири по својим размерама, будући да подразумева покушаје темељног преобликовања света у складу са исламским вредностима, што се свакако односи и на терористичке нападе који су се у истраживаном периоду догодили на Северном Кавказу.

После теоријских разматрања, изнета је генеза и описане особености тероризма у

Руској Федерацији после распада СССР-а, а затим и околности које су довеле до ескалације тог облика насиља на Северном Кавказу, са фокусом на националне и верске мотиве, као и на нерешена социјално-економска и политичка питања, попут сиромаштва, незапослености, маргинализовања одређених слојева на друштвеној лествици и оштра диференцијација становништва по примањима и животном стандарду.

Како би адекватно обрадио тему тероризма на Северном Кавказу, кандидат је у наставку извршио научну дескрипцију најзначајнијих терористичких напада у овом региону, али и оних напада који су били директна или индиректна последица збивања на том подручју. При томе је настојао да, и поред изузетно садржајне литературе и различитих примарних и секундарних извора података, обим излагања посвећеног овој проблематици буде примерен свеукупном контексту теме и складно инкорпориран у преостали текст.

Наредни део дисертације обухвата теоријску анализу и објашњење конкретних примера субверзије као сложеног облика политичког насиља, што је кандидат образложио низом аргумената, укључујући и чињеницу да су надлежне институције Руске Федерације 1999. године означиле Северни Кавказ као подручје на коме је више страних држава настојало да спровођењем широког спектра субверзивних активности руски утицај сведе на минимум, односно да допринесу сецесији овог дела државе. Како исправно закључује кандидат, практични примери широм света, укључујући и севернокавказки регион, показују да највећа штета од субверзивног деловања настаје у ситуацијама када стране државе и њихове специјалне службе одлуче да за остварење својих циљева, у случају Руске Федерације у области Кавказа и Каспијског мора, као инструмент искористе тероризам.

Као кључни *modus operandi* страних обавештајних служби на плану извођења субверзија кандидат је идентификовао и на научно утемељен начин анализирао прикривене активности кроз рад представништава различитих компанија и хуманитарних организација, усмерених не само на прикупљање обавештајних података, већ и на помагање антивладиних покрета и подгрејавање анимозитета између представника севернокавказких народа и федералног центра. У мери у којој је то омогућавала доступна грађа, истражено је питање токова новца којим су експоненти страног фактора финансирани насилно деловање сепаратистичких снага на Северном

Кавказу.

У овом делу рада детаљно су изучене и конкретне субверзивне активности свих оних држава које су од 1994. године биле заинтересоване за дестабилизацију Северног Кавказа, уз акцентирање свих партикуларних интереса који су стајали иза таквог деловања. Посебно је указано на историјску димензију ових интереса, чиме је кандидат објаснио континуитет конфликта између Руске Федерације и других држава. Међутим, кандидат је правилно нагласио да приликом проучавања субверзија, чија је једна од основних карактеристика тајност у деловању објеката овог облика насиља, треба бити опрезан у изношењу коначних закључака, будући да у одређеним ситуацијама није једноставно установити да ли поступци страног фактора представљају осмишљен вид субверзије или деловање независних медија, организација и других субјеката цивилног друштва које се може оценити као резултат слободе говора и легитимног изношења различитих ставова, док држава у којој се то дешава остаје изван догађаја, не покушавајући да их усмерава и инструментализује.

У сегменту рада који следи кандидат је анализирао примере репресије на Северном Кавказу, превасходно у контексту потврде хипотезе да, уколико овај сложени облик политичког насиља постане једна од незаобилазних функција, односно основно начело и стил владања и организације живота једног друштва, онда се може говорити о систему терор. Такав вид репресије често бива покретач реактивног насиља репресиране стране. Насилна реакција може уследити убрзо после репресије, али и дуго након окончања система терора, односно у тренутку када се стекну услови за деловање, што управо илуструје пример политичког насиља над руским становништвом током деведесетих година 20. века у Чеченији.

Приликом научне експлорације терора на Северном Кавказу, кандидат је указао на одређене непрецизности које су присутне у значајном броју иначе референтних радова руских истраживача посвећених овој теми, а које се односе на недоследно коришћење појмова терор и тероризам, при чему се најчешћа грешка прави тиме што се поједини манифестни облици терора тумаче као тероризам, и обрнуто. Кључ проблема и нејасноћа, према кандидату, лежи у недовољно јасном и прецизном разграничењу појмова терор и тероризам, који се у руској политикологији веома често користе као синоними, што је базирано најчешће на томе што су у питању два сродна облика

политичког насиља који прети великом броју потенцијалних жртава и подразумевају неселективно насиље које може да погоди било кога у било ком тренутку. Такође, терор и тероризам имају своје важење у опсегу у коме изазивају страх, оба су оружје мањине, сличност им је и у томе што су им жртве најчешће недужна лица и што теже изазивању страха не код жртве, већ страха жртвом код друштвене групе којој жртва припада.

Полазећи од већ етаблираних резултата домаћих и светских политичких наука, кандидат је закључио да су основни критеријуми за разликовање терора од тероризма *однос извршеног насиља и власти*, где је терор претежно насумично насиље власти, а тероризма насиље против власти; *легалност*, будући да је терор увек легалан, а тероризам искључиво нелегалан; *размере примене* – терор има масовни, односно тотални карактер, а тероризам је обично усмерен на конкретан циљ мањих размера. Пошто је поставио такве тероријске основе, кандидат је извео закључак да су свеукупне друштвено-политичке прилике на Северном Кавказу почетком деведесетих година 20. века погодовале стварању климе и услова за спровођење терора, пре свега над Русима, али и према припадницима других националних заједница, што је у наставку дисертације поткрепио са обиљем егзактних примера.

Приликом пручавања гериле на Северном Кавказу, што је тема следећег дела дисертације, кандидат је у циљу вршења адекватне научне синтезе приступио установљавању у каквом односу се овај облик политичког насиља налази с тероризмом, будући да између њих постоје бројне сличности, као и да се у појединим етапама сукоба у региону уочавала тенденција прерастања гериле у тероризам и обрнуто. Кандидат с тим у вези подвлачи да су забележени случајеви да герилци, у недостатку других могућности, у борби против припадника безбедносних структура прибегавају терористичким методама, чиме су се брисале границе између њих и терориста. Након што је указао на основне заједничке карактеристике, а потом и на фундаменталне разлике које заправо чине да герила и тероризам могу бити посматрани као два засебна политичка феномена, кандидат је истражио тактику, бројност, коришћена средства и домете гериле која је повремено деловала у севернокавказском региону.

У делу дисертације посвећеном устанку као сложенем облику политичког насиља кога карактерише висок степен организације и далеко шире учешће маса него у социјалним нередима и немирима, кандидат је поједине карактеристике устанка

идентификовао у догађајима у Дагестану током 1998. и 1999. године, који су представљали увертуру у Други чеченски рат. Наиме, кандидат је обрадио устаничко деловање вехабија у Кадарској зони, при чему је закључио да су погодно тло за испољавање овог облика насиља представљале етнички мотивисане тензије између многобројних кланова и веома лоша социјално-економска ситуација за коју су највећу одговорност сносили корумпирани представници локалних структура власти.

Следећи сегмент рада кандидат је искористио како би обрадио питања војне интервенције као сложеног облика институционализованог насиља који обухвата различите форме мешања оружане силе једне или више земаља, или неке међународне организације, у унутрашње послове неке друге земље ради остваривања конкретних политичких, економских и војно-стратешких интереса. У овом делу је на научно прихватљив начин указао на нераскидиву повезаност збивања на Северном Кавказу и у Закавказју, објашњавајући то управо примерима војних интервенција које су у проучаваном периоду извршене у овим регионима, при чему су директно или индиректно биле мотивисане догађајима на Северном Кавказу.

У складу са методолошким оквиром дисертације, као и са интензитетом испољавања различитих облика политичког насиља у севернокавказском региону, кандидат је у другој тематској целини највише пажње посветио изучавању свих релевантних аспеката Првог (од 1994. до 1996. године) и Другог чеченског рата (од 1999. до 2009. године), имајући у виду да су они, као и други ратни сукоби широм света, били комплексни и интензивни свеобухватни друштвени сукоби, не само на плану масовне и организоване оружане борбе између зараћених страна, већ и на политичком, економском, војном и сваком другом плану, што их је чинило једним од најсложенијих друштвених процеса на целом подручју Руске Федерације.

Наглашавајући да у руској научној литератури постоје бројне, често међусобно опречне одреднице за збивања у Чеченији од 1994. до 1996. године, као су „рат“, „оружани конфликт немеђународног карактера“, „етнополитички конфликт“, „међунационални конфликт“, „унутардржавни војни конфликт“, „локални рат“, „ограничени рат“, „агресија“, „национално-ослободилачка борба“, „руско-чеченски (или чеченско-руски) рат“, „нова етапа руско-чеченског (или чеченско-руског) сукоба“, „комерцијални рат“ и др., кандидат аргументовано утврђује да очигледна конфузија и

противречности превасходно проистичу из политичке и идеолошке оријентације и субјективних интереса аутора, док се научна аргументација често ставља у други план. С тим у вези, кандидат је применом научне методологије и критичке анализе чињеничног стања, дошао до закључка да једноставне дефиниције попут „рат“ или „агресија“ нису адекватне јер подразумевају да су обе стране државе субјекти међународног права. Такође, као неодрживу оцењује и поставку о национално-ослободилачкој борби, пошто целокупни или бар доминантни део чеченског или руског народа на Северном Кавказу није био субјект сукоба, док је, према кандидатовом мишљењу, одредница „међунационални конфликт“ преуска и једнострана јер искључује једнако важне економске, социјалне, политичке и верске узроке и основе насиља. Кандидатов теоријски допринос проучавању ове теме је пре свега у закључку да се као адекватне и прецизне могу прихватити одреднице „грађански рат“, „локални рат“, „унутардржавни војни конфликт“ или „ограничени рат“ у смислу оружаног сукоба који нема размере светског рата, већ је ограничен по циљу, простору, броју зараћених страна, врсти борбених средстава и начину како се остварује.

Поводом збивања на Северном Кавказу у периоду од 1999. до 2009. године кандидат наводи да су она у неформалним иступима руских функционера називана ратом, док је на званичном нивоу коришћена одредница „антитерористичка операција“ како би се избегло стварање нежељеног међународно-правног преседана и давање повода центрифугалним снагама и страном фактору за интернационализацију конфликта. Према кандидату, термин „антитерористичка опарација“ је коришћен како би се нагласило да је реч о унутарполитичком питању, а непријатељи означили као нелегитимни субјекти и терористи, а не као борци за слободу и независност. Упркос томе, сматра кандидат, сви релевантни показатељи су упућивали на закључак да је у питању рат између снага федералног центра, које су биле састављене од војске, полиције и обавештајно-безбедносних служби, укупно преко 90 хиљада људи, и многобројних, добро обучених и опремљених сепаратистичких војних јединица и добровољачких одреда. Кандидат у прилог овој тези износи и чињеницу да су чеченске снаге недвосмислено биле означене као највећа опасност по безбедност и територијалну целовитост Руске Федерације, што се показало и приликом усвајања Концепције националне безбедности 2000. године, у којој је по први пут формално-правно

санкционисана употреба војске унутар државне територије, што је у ранијим званичним документима стратешког карактера било оцењивано као недопустиво.

У трећој, последној тематској целини дисертације под називом „Супротстављање политичком насиљу на Северном Кавказу“, кандидат обрађује тему актера, метода и садржаја и ефеката супротстављања овој појави. Детаљно је истражио два основна приступа у трагању за ефикасним начинима супротстављања политичком насиљу – *први*, који се везује за деловање представника одређених сегмената државног система, пре свега повезаних с безбедносним структурама који тежиште својих активности стављају на осмишљавање и спровођење превентивних и репресивних, често насилних, операција за сузбијање насиља, и *други*, шири, али уједно апстрактнији и теже примењив у пракси приступ, који потиче из академских кругова, у којима се проблем превазилажења насиља посматра с широког друштвено-политичког хоризонта, нераскидиво повезаног с функционисањем државних институција. Кандидат истиче да овај приступ обухвата проучавање сложених друштвених процеса који доводе до испољавања политичког насиља, сходно интенцији да се спознајом узрока проблема дође до ефикасних средстава за њихово решавање.

Уз констатацију да у савременим условима кључни предуслов за успешно супротстављање политичком насиљу, нарочито прворазредним безбедносним изазовима попут транснационалног тероризма, представља ангажовање капацитета целокупног друштва и државе, кандидат је презентовао резултате својих истраживања о законским оквирима у Руској Федерацији у којима се одвија супротстављање политичком насиљу на Северном Кавказу, затим о главним субјектима тог процеса, превасходно о надлежним безбедносним структурама и методама њиховог рада, као и о конкретним донетима који су на том пољу до сада постигнути.

У закључним разматрањима је дат синтетички генерални закључак о резултатима истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Остваривање резултата у проучавању политичког насиља на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године се у овом раду заснивало на теоријском и практично-емпиријском

одређењу свих битних појмова. Садржај начина истраживања овог политичког феномена, произилази из самог предмета истраживања и условљен је и хипотетичким оквиром, као и дефинисаним циљевима истраживања. Предмет истраживања и само истраживање којим се настојало на задовољавајући начин одговорити на питања која су значајна за анализу политичког насиља у севернокавказком региону условљавало је примену више *општих* и *посебних метода* и *методских поступака* у циљу остваривања научних и друштвених циљева истраживања.

Примерено теми рада, од посебног значаја је била примена општефилозофског дијалектичко-материјалистичког метода, чиме је обезбеђено да истраживање доведе до постизања идејно-сазнајног склада и целовитости у приступу проучавању политичког насиља и његове повезаности с другим друштвеним, политичким, економским и безбедносним појавама и процесима на Северном Кавказу, али и у међународним оквирима, како са онима који га проузрокују, тако и са онима на чији настанак и ток понекад и само активно утиче. Кандидат је кроз извршено истраживање показао да примена дијалектичко-материјалистичког метода може бити делотворна само ако је приступ комплексној проблематици као што је политичко насиље на Северном Кавказу системски, односно уколико подразумева тумачење сваког појавног облика овог политичког феномена као једног дела тоталитета друштвеног живота. Такође, примена дијалектичко-материјалистичког метода је омогућила да се проуче и унутрашње карактеристике тих облика, њихове међусобне везе, динамичне релације између субјеката и објеката насиља, као и њихово деловање које је детерминисано политичким, економским и другим интересима. Да би се то постигло, у истраживању је коришћен и принцип *историзма*, заснован на поставци да свака политичка појава, укључујући и насиље, има своје корене у прошлости и временом се развија и мења под различитим утицајима.

Поред дијалектичко-материјалистичког метода у научном истраживању је као опште научни метод коришћен и *хипотетичко-дедуктивни метод*. Задовољењем утврђене процедуре у примени хипотетичко-дедуктивног метода, обезбеђене су валидне претпоставке за непосредно сучељавање постојећих сазнања о предмету истраживања, критичко преиспитивање и проверавање постојећег сазнања, и то на основу хипотетичког оквира и уз поштовање свих правила дедукције. Суштина дедукције је

остварена кроз анализу и схватање општег, посебног и појединачног, као и кроз извођење посебних и појединачних закључака на основу општих сазнања. Такође, посебна пажња била је посвећена поштовању односа и узајамног прожимања, преплитања и допуњавања индукције и дедукције у једном дијалектичком јединству. С обзиром да је хипотетичко-дедуктивна метода заснована на искуству и изведена из њега, она је допринела правилном конципирању и формирању ставова о кључним појмовима у раду, пре свега како би се правилно разумели и разграничили поједини облици политичког насиља који се на Северном Кавказу у пракси често преплићу и, сходно интересима супротстављених страна, у мањој или већој мери различито, па и контрадикторно тумаче и представљају. То се пре свега односи на тероризам, терор, герилу и рат као сложене облике политичког насиља. Управо из ових разлога је коришћен и *метод класификације*, који је послужио као допуна хипотетичко-дедуктивном методу, чиме је отворен простор за исцрпно навођење и критичку анализу свих релевантних, у пракси присутних и са научног становишта прихватљивих тачки гледишта на ову проблематику.

У оваквом научном истраживању незаобилазна је била и употреба општенаучног *метода моделовања* јер се у суштини целокупно предстојеће истраживање сводило на израду реалног модела који најприближније опонаша друштвену реалност у којој се од 1994. до 2009. године испољавао феномен политичког насиља на подручју Северног Кавказа. Метод моделовања је због специфичности теме примењен приликом обликовања *теоријског модела*, односно конципирања конкретног предмета истраживања, као и за успостављање *методолошког модела*, неопходног за формулисање адекватног методолошког оквира који води правилној спознаји и ствара могућности за долажење до потребних знања о политичком насиљу на Северном Кавказу.

Истовремено, значајну улогу у истраживању имао је и *статистички општенаучни метод*, који нарочито долази до изражаја у сегменту извођења директних и индиректних генерализација мањег или већег степена истинитости, односно вероватноће. Обзиром да се велики број становника Северног Кавказа, али и других делова Руске Федерације, често налазио у улози субјеката или објеката различитих облика политичког насиља које је директно или индиректно повезано са овим регионом, примена статистичког

општенаучног метода приликом анализирања таквих појава омогућава извођење потребних *индуктивних закључака* о појединим аспектима предмета истраживања.

У свом научном истраживању мр Реља Жељски је као основни општи метод користио *компарацију* врста и облика политичког насиља на Северном Кавказу, али и у другим кризним жариштима широм света, како би установио шта је заједничко свим овим појавама, а шта су особености збивања у севернокавказском региону.

Такође, у научном истраживању и изради ове докторске дисертације применио је и неке основне (посебне) научне методе (у овом случају реч је о основним методама политичких наука), као што су *синтеза, генерализација и специјализација, индукција и дедуција и класификација*, као и оперативне методе *посматрање и анализе докумената*. Посебан значај је дат *дијалектичком методу* и то у форми материјалистичко-дијалектичког правца, који инсистира на пракси као врховном критеријуму истинитости научног сазнања и посматра стварност као сложено дијалектичко јединство различитих, супротних и противречних чинилаца који и сами представљају комплексне дијалектичке целине, а која се истовремено налази у стању континуираних промена и може се спознати крећући се од појавног ка суштинском. Због тога је значај њене примене управо био у схватању међусобне повезаности стварних чинилаца (предмета) кандидатског истраживања.

Оваквим методолошким приступом у раду добила се критичка систематизација савремених теоријских и емпиријских ставова о политичком насиљу на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године. Ови ставови пак омогућавају оријентацију и јасно одређење свих његових узрока врста, основних и сложених манифестних облика, као и општих карактеристика и регионалних особености.

У великој мери захваљујући и томе, а са циљем продубљеног проучавања овог политичког феномена, праћења и разумевања актуелних збивања на том плану, односно пројектовања будућих трендова и развоја основа и модела супротстављања политичком насиљу, од стране кандидата су уочене и истражене активности свих учесника, почевши од иницијатора, организатора, па до самих непосредних извршилаца.

Такође, истраживачка пажња кандидата је била плодотворно фокусирана и на мноштво активности сукобљених страна на Северном Кавказу, односно субјеката и објеката политичког насиља, као и на интересе и субверзивно деловање страних

чинилица, што је све заједно омогућило истраживање историјата, актуелне, а јако је битно истаћи и будуће проблематике овог феномена.

Да би се квалитетно проучио сам феномен политичког насиља, пре свега његових основних и сложених облика, односно веза између њих, неопходно је било имати у централној визури истраживање узрока и мотива, али је такође било важно посебну пажњу посветити и другим битним питањима, пре свега супротстављању том насиљу, што је све кандидат са успехом и учинио.

Оцењујући остварене резултате кандидата може се говорити о коначно и потпуно реализованим циљевима упркос динамичности и променљивости појаве која се истражује, а и због развојности друштвених наука. Обрада ове теме може се сматрати научно оправданом јер је допринела научном открићу неких битних одредаба могућности ваљаног дефинисања битних појмова и одређивања праваца у концептуализацији проучавања политичког насиља уопште, а нарочито у севернокавказском региону.

Друштвена оправданост рада је, генерално гледано, постигнута већ испуњењем захтева научне оправданости. Међутим, непосредна друштвена оправданост у овом конкретном случају је то што је створен основ за операционализацију политичких и других мера у правцу повећања ефикасности на плану супротстављања политичком насиљу. Посматрано из контекста актуелног тренутка, друштвени значај постигнутих резултата овог истраживања мр Реље Жељског, као и актуелност саме теме огледа се, поред неспорне историјске и актуелне важности феномена политичког насиља, у тражењу одговора на многа разумљива питања, које је кандидат уочио и уз аргументовану полемику с неким ауторима и квалитетно обрадио.

У складу са наведеним, кандидат је научним путем утврдио да се неспорно ради о феномену од изразитог друштвеног значаја, те да је питање политичког насиља, осим што је очигледно политичко питање, истовремено и значајно социјално и економско питање.

Изложена ситуација представљала је тешкоћу у обради теме због улоге појмова и њиховог значења у свакој теорији, теоријском разматрању и комуникацији, па је кандидат настојао да ове тешкоће умањи анализом разних дефиниција, при чему је на крају истраживања изложио заједничке и свима прихватљиве чиниоце истих што се

може сматрати значајним постигнућем кандидата.

Комисија сматра да је кандидат остварио циљ истраживања да се идентификују, дефинишу и прецизно опишу узроци, основе, облици, динамика и последице политичког насиља на Северном Кавказу, да се при томе изврши његова теоријска анализа, као и да се утврди практичан значај и утицај који је оно имало, односно које и тренутно врши на свеопшту ситуацију у Руској Федерацији. Исто је могао постићи само уз детаљну анализу, како са узрочно-историјског, тако и са аспекта актуелног тренутка.

При томе, уз неизбежне критичке осврте, а у контексту општих политичких, економских и правних збивања, није заобиђена ни анализа улоге појединца, као крајњег носиоца свих облика политичког насиља.

Посматрано с методолошког аспекта, због комплексности самог феномена политичког насиља, било је неопходно исто проучити у склопу примене сазнања и адекватних метода из одређених области, политиколошких, безбедносних, економских, социолошких и историјских, што је кандидат веома успешно и урадио.

Да би се у потпуности разумео феномен политичког насиља, кандидат је у раду утврдио да је неопходно претходно достизање квалитетног личног, али истовремено и општог нивоа свести. При томе је исправно закључио да је, да би се у томе успело потребно да се у његовом сагледавању и истраживању пође од конкретног историјског оквира и друштвеног амбијента, узимајући при томе у обзир неспорне особености културног и историјског наслеђа друштва, као и нове детерминанте које са собом неумољиво намеће процес глобализације.

Имајући у виду наведено, а посебно комплексност самих феномена, Комисија закључује да је доследно инсистирање на свеобухватном навођењу и компаративној анализи конкретних примера различитих облика политичког насиља на Северном Кавказу, допринело бољем разумевању ове проблематике, посебно у сегменту сложених облика насиља, даљег генерисања и имплицирања у политичку стварност, и, што је најважније, теоријском исказивању њихових сличности и разлика у односу на друге испољене облике. Бројним конкретним примерима, кандидат је успео и да разбије својеврсну "теоријску монотонију" рада типичну за теоријске теме, односно да дисертацију учини занимљивијом и прилагоди је и ширем критичком – научном и ненаучном аудиторијуму.

У оквирима ове докторске дисертације кандидат је често успевао и у својим настојањима да у њеним појединим сегментима направи паралелу између појединих аката политичког насиља на Северном Кавказу и догађаја из нашег непосредног окружења, чинећи то на један обазрив и критички начин, избегавајући било каква произвољна и паушална одређења која би могла бити прилагођена садашњим или неким будућим дневно-политичким тенденцијама.

Комисија је установила да је кандидат, на основу коректно дефинисаног проблема, предмета, циљева и хипотеза истраживања на задату тему, својим истраживањем остварио следеће **резултате** и низ следећих мањих и већих **научних доприноса**:

- изабрао је тему која је веома значајна за апликативни развој политикологије.

- аргументовано је показао да научни значај овог проблема лежи у потреби за јасним одређењем свих општих и специфичних узрока и основа политичког насиља, будући да такав теоријски приступ представља најцелисходнији пут ка проналажењу начина како да се то насиље превазиђе у пракси.

- кандидат је анализом и компарацијом достигнућа савремених политичких наука у различитим државама дао одређени видљив теоријски допринос проширењу и унапређењу типологија и класификација овог политичког феномена у нас.

- у својој дисертацији кандидат је не само дао оригинално одређење низа централних и основних појмова који се користе у дисертацији, већ је на основу прикупљене и проучене грађе направио сопствену веома прецизну научну класификацију појавних облика истих. Комисија сматра да је за нарочито похвалу начин како је кандидат обрадио семантичке, логичко-синтактичке и сазнајно-операционалне проблеме дефинисања политичког убиства и атентата као основних, односно тероризма, терора, диверзије и гериле као сложених облика политичког насиља, као и проблеме који се јављају у склопу тих активности.

- кандидатово критичко мишљење о думетима теоријских расправа о различитим аспектима политичког насиља, укључујући и делотворне моделитете за његово превазилажење, како применом превентивних, тако и ослањањем на репресивне мере, поткрепљено је валидном и оригиналном аргументацијом.

- кандидат је у дисертацији веома успешно дао оригиналан научни одговор због чега су толико биле изражене разлике у степену успешности превазилажења политичког

насиља у севернокавказском региону у два периода која представљају временски оквир рада.

- потврдио је да се друштвени значај истраживаног проблема исказује у потреби да се пронађу начини помоћу којих свако савремено друштво, у конкретном случају руско, може унапредити своје активности на плану супротстављања политичком насиљу, пре свега у погледу предузимања адекватних превентивних мера у складу са демократским начелима, а да то ипак не буде на штету ефикасности система.

- ослањањем на добро одабран истраживачки поступак кандидат је успешно разложио сложени феномен системске заштите друштва од дејстава политичког насиља на узајамно повезане, али и довољно посебне области да би могле бити појединачно и више подробно разматране.

- дисертација мр Реље Жељског је и инструктивно-иновативног научног карактера будући да, поред елемената иновативности које садржи на више места, не представља тек утврђивање стања проблема, већ компаративном анализом различитих облика деловања надлежних државних институција и органа, у првом реду специјалних служби, сасвим примерено свом истраживачком циљу даје допринос усавршавању и осавременавању модела супротстављања овом политичком феномену.

- вредност овог рада је и у томе што се у њему кандидат осмељује да да и неке своје оригиналне и смеле теоријске премисе, мада мањег обухвата, али не без значаја, због чега овај рад добија у целини на свом теоријском домету.

- дисертација мр Реље Жељског не представља на плану својих домета само аналитичку дескрипцију, већ и дисертацију коју красе елементи научног објашњења.

- кандидат је аргументовано утврдио да у савременој политичкој науци још увек не постоји онај ниво генерализације и синтезе који би јој омогућио да објасни укупну праксу политичког насиља на Северном Кавказу, чиме се смањују и њене предиктивне могућности и тиме указао на значај рада у том правцу развоја политичке науке.

- кандидат је успео у настојању да укаже на друштвену, а не само теоријску потребу стварања једног локалног теоријског оквира на основу синтезе сазнања о политичком насиљу у ширим оквирима. Тиме се научни допринос кандидата уздигао изнад такозваног аналитичко-сумарног и може се сматрати бољим аналитичко-креативним доприносом.

- намера кандидата да из мултидисциплинарног угла изучи, научно опише и објасни не само политичко насиље на Северном Кавказу, већ и неопходност установљавања најоптималнијег модела за његово превазилажење, што се данас третира као једно од најзначајнијих савремених питања безбедности руске друштвено-политичке заједнице и функционисања политичког система, је у његовој дисертацији реализована и потврђена као оригинална, научно валидна и друштвено оправдана. Комисија констатује да су научна дескрипција и научно објашњење политичког насиља у севернокавказском региону у проучаваном периоду, као научни циљ истраживања кандидата сасвим постигнути у оквиру његове дисертације, и да је исто тако остварен и друштвени циљ његовог истраживања који је био постављен као обезбеђивање валидних научних сазнања која ће моћи да помогну у одговору на питања о будућим правцима развоја политике безбедности, као и у одговору на питања о могућностима унапређења политике уопште.

- Комисија констатује да је кандидат у свом истраживању пружио уверљиву аргументацију и за своје коначне закључке који су такви да доприносе подизању нивоа постојећег научног сазнања у овој области, што спада у домен такозваног ангажованог закључивања.

6. *Закључак Комисије:*

Докторска дисертација кандидата мр Реље Жељског, под насловом „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“ обрађује научно значајну и сложено проблематику, а постигнути резултати истраживања представљају запажен допринос у смислу ваљаног обухвата теме, с једне стране, и стварања могућности њеног даљег и дубљег сагледавања, с друге стране.

На основу анализе и критичке оцене докторске дисертације мр Реље Жељског, Комисија једногласно закључује следеће:

1. Докторска дисертација под напред наведеним насловом је у свему урађена у складу са усвојеним пројектом и одобрењем Наставно - научног већа Факултета политичких наука.

2. Докторска дисертација представља логичку и заокружену целину са свим неопходним елементима код овакве врсте писаних материјала, а посебно научних

радова. Докторска дисертација је резултат самосталног теоријског рада и спроведеног истраживања кандидата и у њој су систематизована постојећа научна сазнања о предмету истраживања и сазнања до којих се дошло спроведеним истраживањем. У том погледу, дисертација представља теоријски допринос политичким наукама, али и наукама уопште.

3. Докторска дисертација је писана разумљивим, једноставним, стручним језиком, адекватним стилем, прихватљивим за читаоца. Евидентан је јасан и прегледан приказ ставова, чињеница и судова уважавањем принципа од општег ка посебном и појединачном и обратно, од ширег ка ужем, односно, садржаји рада представљају низ релевантних научних и стручних информација које су индуктивно рашчлањене, систематизоване, уопштене и повезане у јединствену целину. Зато рад представља значајан научни допринос, поред осталог, у образовно - васпитном смислу и као основа за истраживања других.

4. Кандидат је у оквиру спроведеног истраживања прикупио и коректно интерпретирао бројне резултате теоријских и емпиријских истраживања.

5. Резултати истраживања и посебно изведени закључци могу користити свим заинтересованим особама за ову научну област, а нарочито онима које се баве праксом сузбијања политичког насиља, јер могу да обогате свој фонд знања и унапреде своје практично деловање. Несумњиво, кандидат је, поред осталог, постигао веома добре резултате истраживања и зато што је користио обимну и квалитетну савремену страну и домаћу литературу.

6. Кандидат је у потпуности реализовао постављене задатке истраживања и потврдио основну и посебне хипотезе.

7. Докторска дисертација има у појединим деловима одређене недостатке које је Комисија констатовала и предочила кандидату, а који су углавном техничког карактера. Међутим, регистровани недостаци нису таквог значаја да би осетно негативно утицали и на квалитет рада, а тиме ни на прихватање рада од стране Комисије и позитивну оцену о њему.

7. Предлог Комисије

На основу укупне и критичке оцене садржаја докторске дисертације, чланови

Комисије једногласно оцењују да докторска дисертација кандидата мр Реље Жељског, под насловом „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“, представља оригинално и вредно научно дело, настало самосталним истраживачким радом и да као такво има довољну теоријску и практичну вредност да би могло бити јавно брањено. Имајући у виду значај истраживане проблематике, резултате истраживања и изведене закључке, Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију кандидата мр Реље Жељског, под насловом „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“, и једногласно се опредељује да

ПРЕДЛОЖИ

1. да Наставно - научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду прихвати позитивну оцену докторске дисертације мр Реље Жељског под насловом „Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године“, и одреди Комисију за одбрану докторске дисертације.

2. да се стави на увид научној јавности оцењена докторска дисертација мр Реље Жељског и овај Извештај о оцени докторске дисертације да би се стекли сви услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 17.11.2014.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Проф. др Миленко Крећа

Проф. др Зоран Крстић

Проф. др Драган Симеуновић